

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani
vsak teden dvakrat, nam-
reč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik Dr. Janez Bleiweis.

Veljajo za celo leto po pošti
4 fl., scer 3 fl., za pol leta
2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V sredo 4. maja 1853.

List 36.

Rodovitnost zemlje povzdigniti po drēnaži.

(Dalje.)

Mokrota zemlje izvira sosebno iz 3 vzrokov: V nekterih krajih iz studencov. Dežnica in snežnica na gorah in gričih tako dolgo razpók in lukinj pod zemljo išete, da zadenete na tak svet, ki mokroto popiva, ktera po tem v nižjih krajih kot studenec na dan pride. Za to najdemo pod gorami povsod mnogo studencov, mnogokrat pa tudi mokrih zemljiš. Če na tacihi mestih svet ne visi, da bi voda ročno odtekati mōgla, se napije vēs svet krog in krog mokrote, in če je to veliko let ter-pelo, postane močirje v taki okolici.

Drugikrat se napravi mokro zemljiše iz de-žnice in snežnice, če je lega takošna, da voda odtekati ne more, in je spodnja zemlja taka, da mokrote ne spušča rada skozi, ktere se po tem to-liko nabere, da je sončna gorkota nikakor posušiti ne more.

Še drugikrat močirno zemljo napravijo po-toki in reke, če iz svojega toka ob povodnjisto-pajo, in je lega kraja taka, da delj časa voda od-teči ne more. V tacihi okoljšinah je prvo, da se struga reke ali potoka popravi. Strugo reke po-praviti je pa drago delo; kaj tacega se zamore le deržava (cesar) lotiti. Dosti potokov in hudo-urnikov pa je, pri kterih bi se dalo brez velicih stroškov veliko storiti, ako bi se le soseske (ob-čine) tacega potrebne in koristnega dela mar-ljivo lotiti hotle, s kterim bi se dale od ene strani povodnji zabraniti, od druge pa pomanj-kanje vode odverniti. Ko bi soseske le to spo-znati hotle, da je njih lastni dobiček, če bivza-jemno to popravile, bi jim dostikrat treba ne bilo zdihovati po vodi, da se jim je posušila, ali pre-klinjati povodinj, ki jim velike škode prizadevajo.

Da je pa zemlja močirna, se spozná:

1) iz nekterih zeliš *), ktere se najdejo le na mokrih zemljiših. Take zeliša so malo prida ali celò škodljive; žito na tacihi zemljiših je slabo; ki-slo senó ni veliko vredno, živína ga ne je rada, in če ga je, ji nič ne tekne; sadno drevje medli in se slabo sponaša;

2) močirno zemljiše se spozná dalje tudi iz barve zemlje; sosebno novo orana njiva je na mokrih krajih bolj tamne barve in se počasi suši; ob suši je tako polje polno kep in gruč, ki se ster-dijo na soncu kakor kamen, da jih brana in valjar komaj premagata;

3) če na mokrem zemljišu le plitvo jamo

*) Take zeliša so na priliko: zlatice (močirske in vodne), močirska preslica, terstje, bičje, ločje.

skoplješ, kmalo jo bo voda zalila, ki ne odteka;

4) cela okolica že kaže, da je zemlja močirna; kolovozi na potih so vderti; zemlja je raz-pokana; zrak je merzel in vlažen; zgodaj jeseni in pozno spomladi je slana (mraz), če je še nikjer ni, je tukaj; sneg pozno kopni; poleti je v tacihi krajih muh, brenceljnov in družega merčesa, da je joj za ljudi in živino; žabe ragljajo, da je kaj; ovce hirajo, metljaji in vodenica jih morijo, in družih bolezin je več kakor dosti.

Iz tega je očitno, da je posebno ilovnata zemlja tista, ktera potrebuje, da se po drēnaži na suho dene, pa tudi za pešeno zemljo je drēnaža potrebna, ako je podbrazdina mokrotna.

Tudi je dosto tacega polja, ki je poleti či-sto suho in na kterem se ob prav vročih letinah še dokaj pridela; če je pa vreme navadno, ne pre-suho, stoji sad na takem polji vselej veliko sla-beje in ob deljčasnem deževju gré pod zlo. Marsi-kdo bo morebiti mislil, da takosna mokrota, ki pre-ide poleti, ni škodljiva sadežem, in da na tacihi zemljiših ni drēnažbe treba, — al možaki, ki tako menite, niste na pravi poti, zakaj rastljinam škodje posebno zimska mokrota, kadar zastaja pod brazdo, da je sonce osušiti ne more, in škodje toliko huji, kolikor bolj merzla in mokrotna je spomlad bila.

Al pa ne bojo take zemljiša po drēnažbi pre-suhe? al se ne bo po nji vsa voda pregnala, ktera je rasti potrebna? — bo morebiti marsikdo vprašal.

O tacihi zadevah mora kmetovavec le skušnje pobarati: kaj one pravijo. Skušnja pa uči, da po podzemeljskih cevih, iz kterih drēnaža obstoji, se le odpravi tista voda, ki je odveč, ki je tedaj škodljiva. Drēnaža na pravem mestu in prav speljana dela čudeže na zemljišu! Na njivah, kjer poprej še ovsa ni bilo varno se-jati, rase sedaj pšenica in repa, da je veselje vi-diti, in na senožetih, kjer je nekda le bičje in ločje raslo, se kosí sedaj po drēnaži nar zlahnejši senó.

Vse to niso le lepe besede, temuč so zlate skušnje! (Dalje sledi.)

Gospodarske skušnje.

Platno ali pavola?

Ker je pavolnata preja veliko bolji kup kakor lanēna, so jo jele fabrike med platno zlo mešati, in tako sedaj marsikdo misli platna kupiti, pa kupi zmes iz platna in pavole. Če fabrika to očitno na-znani, ni goljufija; če pa že vsako nit tako pre-sti dá, da je zmešana iz prediva in iz pavole, je to goljufija, ktere ne okó ne roka lahko ne zapazi. Pravijo scer, da taka goljufija se da izvediti, ako se kosček tacega platna v kakošni kislini neko-

liko časa namakva, ker kislina razje pavolnato nit, lanéne pa ne. Al ta skušnja ni gotova, ker je pri tem veliko ležeče: ali je kislina bolj ali manj močna in kako se omenjena namaka opravi.

Nar ložji in nar gotovši pomoč, ktera nikdar človeka ne zmoti, je le tista, ktero oko da s pripomočjo tiste očalnice, ktera, če skoz njo kakošno reč ogledujemo, nam vsako še tako drobno reč veliko veliko povekša, in se zato drobnogled (Mikroskop, Lupe) imenuje. S tem drobnogledom je razsodba: ali je platno čisto platno ali namešano s pavolo, tako lahka, da vsak otrok se to spoznavati lahko o 5 minutah nauči, takole:

Lanéna nitka se pokaže skoz drobnogled kot ravna, okroglijata, enmalo ali celó nič votla nit.

Pavolnata nit pa se vidi obstoječa iz votlih, tanjkih, skozvidljivih nitk, ktere so kmalo na levo kmalo na desno zasukane, kakor kupec posušenih, napihnutih, zmešanih in potlačenih cev.

Tem tanjkim votlim nitkam se na prvi pogled vidi, da niso za terpež takošne, kakoršne so bolj debele in močne lanéne niti.

Kdor ima s platneno kupčijo veliko opraviti, naj si omisli tako povekšavno očalnico, ker le ona je edina in gotova pripomoč platno od pavole tudi takrat spoznati, kadar jo goljufija skriva.

O ti priliko povémo zgodbo, ki se je nedavnej na Saksonskem zgodila: Dva juda prodasta nekemu trgovcu veliko platna za pošteno čisto platno. Tergovec se pritoži po tem pri gosposki, da platno je s pavolo zmešano; gosposka da zavolj goljufije juda zapreti. Nek v razsodo poklican „zastopen mož“ poterdi, da platno ni čisto. Juda se pritožita zoper to razsodo. Na to pošlje sodnija platno nekemu profesorju v Berlin v preiskavo; profesorja z drobnogledom preiše in najde, da je čisto platno. In tako je tudi bilo, — ali uboga juda sta bila celo leto po nedolžnem zaperta, med tem, ko je ta pravda tekla.

Starozgodovinski pomenki.

Kaj pomeni imé „Panonia“?

Rasložil Davorin Terstenjak.

Iz rokopisa: »Kdo so bili Noričani in Panonci, Kelti ali Slovenci?«

Ptolomej in Plinij (II. 15. 16. III. 23.) pravita, da je Panonia bila obmejena na zahodu od Norika, na jugu od Ilirika, na jugoiztoku od Moezie, na severu in iztoku od Dunaja, kteri jo je od velike Germanie in Dacie ločil.

Obsegala je tedaj proti izhodu ležeče strani Austrie, Štajarskega, Krajskega, Ogarskega, Slavonie, Horvaškega in Bosne. Odločeno toto mejo pa je Panonia še le dobila po Augustu, ko je prišla pod rimsko oblast.

Ptolomej jo deli v gornjo in dolnjo. Od reke Rabe proti jugu do Siska, in v zapadni strani kraj cetinske gore (Mons Cetius), Karavankov prek čez Hemovo je segala gornja, in odondot proti jugoiztoku do meziške granice dolnja Panonia.

V štertem stoletju je ena stran dolnje Panonie, ktero so reke Raba, Dunava in Drava zaklepale, od cesara Galerija ločena bila, in po njegovi ženi Valeriji dobila imé Valeria (Aurel. Sev. Victor de Caesari-bus c. 40.)

Tudi gornja Panonia je zdaj svoje imé spremenila in postala Panonia „prima“ in „secunda“. Med Savo in Dravo ležeča zemlja pa se je velela In-

teramnia (Medjirečje) in krajina kraj Save Savia — Savia ripensis — Posavina (Sext. Ruf. in brev. hist. rom. c. 11.)

Ptolomej nam več górn panonskih imenuje; jez tu-kej samo omenim gore „Okre“ (Strabo VII.) Beseda Okra je znamenita za slavenskega jezikoslovca, ker v staroslovenskem jeziku se je rabila pred vsem le za pomen: „gore“. To nam poterdi toliko imén bregov „Okič“, „Okreno“, „Okrenica“ po Slovenskem itd. V sanskritu pomeni „agran“, okra, hom, Gipfel. Ime enega ilirskega kralja (Appian IX. 7.) je bilo Agran. Lastno sanskritsko ime „Agran“ na rimskoslovenskih kamnih večkrat najdemo s slovenskim izrazom Cetus¹⁾, Bregius²⁾ in polatinčeno Montisius³⁾. Od staroslovenske besede „cet“ je dobil imé mons cetius (Kahlenberg), mesto Cetinje v Černigori, ves Preceťince v fari male nedele na Štajerskem, ktero prav naravno prek ceta (homa ali brega) leži.

Večidel so se nemški jezikoslovci trudili besedo „cet“ za celtičko oglašiti in na-njo se opiraje dokazati, da so okoli gore cetinske Celti živeli. Pa ne bodo premagali. Ima celtiški jezik seer sorodno besedo za breg, al ta se glasi „kot“, torej toliko gor na Francoskem z imenom Kot, postavim: Cot d'or, der Goldberg, Coturci, ljudstvo galičko (Caesar de bello gall. VIII. 32), Alpes Cotiae (Tacit. hist. I. 67) planine med Francosko in Piemontom od Monte Viso do Mont Cenis itd. Besedi „cet“ in „kot“ ste indoeuropejski, samo s tim razločkom, da je „cet“ indoslavenska, „kot“ pa indogermanska.

Plinij (histor. nat. III. 23.) piše, da v deželi starih Karnov, to je, Gorencov od staroslovenske besede „kar“, sanskritsko „giris“ (od glagola gâr), mons, Berg (Eichhoff 121.), je ležalo mesto „Okra“. Staroslovensko besedo „Kar“ še najdemo v imenih gor: Karpati, Karvanki, in naroda Karanti, tudi mesta Carnuntum, kakor latinski, ali zagovors, kakor gerčki pisatelji pišejo. Mesto Karnunt postavijo zgodovinoslovci v okolico dnešnjega Petronela. Jez mislim, da je Petronela v latinsko prestavljeno ime mesta Karnunt.

Severni Slavjani besede „kar“ ne poznajo, ali pri Slovencih je še najti v besedi „čer“, „čr“, der Felsen. Da je čer iz kr nastalo, vé vsak jezikoslovec; gluhi e pred r pa so norički Slovenci kot ar tedaj kar izgovarjali. Da Gorenci k radi kot č izgovarjajo, sim sam čul, postavim: čevder, četna, to je, kelder, ketna itd. in slepi Juri mi je na bleškem jezeru zmiraj pel „Otok blešči, kinč nebešči“, namesto: „Otok bleški, kinč nebeški“. Poznam vpiranje keltomanskih pisateljev na besedo „karn“, ktera v keltiškem jeziku pomeni tudi pečino, ali to vpiranje jih ne bode rešilo, ker beseda „kar“ je indoeuropejska, kakor je več taci obćinskih v indoeuropejskih jezicah, postavim: sūnas indički, sunna gotički, sun estijski, sol latinski, solnce, sunce slovenski, Sonne nemški in taci sila dosti.

Beseda Okra je tudi za tega voljo zastarinoslovca važna, ker se je gora Vesuv v staroitalskem jeziku zvala Okra. Učeni Lassen (Deutung der Eugubin. Taf. im Rhein. Mus. 1832 stran 387.) bere na eugebinskih tablah imé gore Vesuvske „Okre Fisove“ in preučeni Humboldt (Kosmos I. 449) terdi, da je beseda „okra“ prav staroitalska (Dalje sledi).

Življenje v Carigradu.

(Iz »Nevena«.)

Ker se ravno sedaj toliko od poglavnega turškega mesta Carigrada govori, bi utegnulo našim bravcem všeč

¹⁾ Muhar I. 392. — ²⁾ Muhar 433. — ³⁾ Carinthia 1819 list 33. Rodovine Ceti, Cetin in Breg še živijo po Štajerskem.